

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ ΑΚΑΔΗΜΑΪΚΩΝ

ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΟΝ ΔΙΚΑΙΟΝ.— Περὶ τοῦ ἀξιώματος τοῦ ἐκκλησιάρχου, ὑπὸ
*K. M. Pállh**.

Τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐκκλησιάρχου I. Ἀπαντᾷ, ἂν μὴ καὶ πρότερον πάντως, ἀπὸ τοῦ ἰγ' αἰῶνος οὐ μόνον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ Κωνσταντινουπόλεως¹ ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλαις μητροπόλεσι καὶ ἐπισκοπαῖς².

* Ἐξήγησις συντετημημένων λέξεων :

A. D. = Acta et Diplomata ecclesiarum etc. orientis, edit. Miklosich et Müller.

A. P. = Acta Patriarchatus Constantinopolitani, edit. Miklosich et Müller.

E. E. K. = Ἐπαρχιακὰ ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως, ἐκδοθ. ὑπὸ I. Σοκολώφ.

K. Δ. Π. Θ. I. = Κανονικὸν δίκαιον τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου Ἱεροσολύμων ἐκδοθὲν ὑπὸ Νικοκλέους.

M. = Μέγας.

Π. = Πατριάρχης.

Π. E. = Πατριαρχικὰ ἔγγραφα ἐκδοθέντα ὑπὸ K. Δελικάνη εἰς τόμους τρεῖς.

¹ Ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ Κωνσταντινουπόλεως μνεῖα γίνονται τοῦ ἐκκλησιάρχου Γεωργίου τοῦ Πανορμηνοῦ ἐν τῇ ἀπὸ 24 Αὐγούστου 1383 συνοδικῆ ἀποφάσει τοῦ Π. Νεῖλου (A. P., 2, 52), ἐν τῇ ἀπὸ Μαΐου 1392 ὑποσχέσει τοῦ ταύτην ποιησαμένου ἐκκλησιάρχου Συμεὼν τοῦ Βαριώτη (αὐτ. 158), μεσοῦντος τοῦ ιε' αἰῶνος τοῦ ἐκκλησιάρχου Συμβέστρου τοῦ Συροπούλου τοῦ γράψαντος τὰ ἀπομνημονεύματα τῆς ἐν Φλωρεντίας συνόδου μνεῖα γίνονται ἐν τῇ ἐπιστολῇ Γενναδίου τοῦ Σχολαρίου, Ὅρα ΔΗΜΗΤΡΑΚΟΠΟΥΛΟΥ, Ἱστορίαν τοῦ σχίσματος, σ. 166 - 172 καὶ ΣΠ. ΛΑΜΠΡΟΥ, Παλαιολόγια, 2, 1912, σ. 122 καὶ Dräsecke zum Kircheneinigungsversuch des Jahres 1439 ἐν *Byzantinische Zeitschrift*, 5, 1896, σ. 583.

² Ὅστω λ. χ. ἐν τῇ μητροπόλει Μιλήτου γίνονται μνεῖα τοῦ ἐκκλησιάρχου Βασιλείου τοῦ Πισίτου ἐν τῇ ἀχρονολογήτῳ, ἀλλὰ πάντως τοῦ ἰγ' αἰῶνος ἀρχομένου γράμματι τοῦ μητροπολίτου Μιλήτου Μανουήλ (A. D. 4, σ. 153), ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ Καλλιπόλεως κατὰ τὸ ἔτος 1561 γίνονται μνεῖα τοῦ ἐκκλησιάρχου Κωνσταντίνου (A. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ ΚΕΡΑΜΕΩΣ, ἔκθεσις παλαιογραφικῶν καὶ φιλολογικῶν ἐρευνῶν ἐν Θράκῃ καὶ Μακεδονίᾳ ἐν παραρτήματι τοῦ 117 τόμου τοῦ ἑλληνικοῦ φιλολογικοῦ συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως, σ. 7). Ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ Χίου ἀπαντᾷ ἐν τῇ ἀπὸ Ὀκτωβρίου 1671 πράξει τῆς Χιακῆς συνόδου τοῦ προέδρου ταύτης Ἰγνατίου καὶ ἡ τοῦ ἐκκλησιάρχου Νικολάου ὑπογραφή (Ἑλληνικὰ γράμματα ἐκδοθέντα ὑπὸ A. Παπαδοπούλου Κεραμέως, σ. 44), ἐν τῇ μητροπόλει Σερρών ἀπαντᾷ ἐν σ. 26 καὶ 151 τοῦ ὑπ' ἀριθ. 1 κώδικος ταύτης τὸ δφρίκιον τοῦ ἐκκλησιάρχου (Π. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, Αἱ Σέρραι ἐν *Byzantinische Zeitschrift*, 3, 281), ἀπαντᾷ δ' ἐν αὐτῇ τοῦ ἐκκλησιάρχου Ζαχαρίου ἡ ὑπογραφή ἐν τῇ ἀπὸ Αὐγούστου 1365 *δηλωτηρίῳ γράμματι* τοῦ μητροπολίτου Σερρῶν Σάββα τῷ ἀφορῶντι εἰς τὸ ἐν Τζίντω ὑπὸ τῶν Κασταμονιτῶν διεκδικούμενον μετόχιον τῆς μονῆς τοῦ Ἐσφιγμένου (Actes d'Esphigménou, publiés par L. Petit et W. Regel, σ. 40). Ἐν Κερκύρᾳ ἐκκλησιάρχης ἦν λίγγοντος τοῦ ιζ' αἰῶνος ὁ ἱερεὺς Γεώργιος Βούλγαρης (ΣΠ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, Ἱστορία τῆς ἐκκλησίας τῆς Κερκύρας, σ. 105 - 106), ἀρχομένου δὲ τοῦ ἰη' αἰῶνος ὁ Σπυρίδων Ἰωάννης Βούλγαρης ὁ ἀπὸ τοῦ 1715 μέχρι τοῦ 1738 πρωτοπαπᾶς (αὐτ. 108). Ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ Ἱεροσολύμων ἐκκλησιάρχης ἀπαντᾷ λ. χ. ἐν τῇ συνόδῳ τῆς πόλεως ταύτης ἔτ. 1672. Hardouin Concil. 11, σ. 272).

II. Καταλέγεται ὑπὸ Κωδίνου τοῦ Κουροπαλάτου ἐν τῇ ὀγδόῃ πεντάδι τῇ τάξει πέμπτον¹.

III. Δίδονται συνήθως πρεσβυτέροις² καὶ ἱερομονάχοις³.

IV. Ἐπιβάλλει ὠρισμένα καθήκοντα. Οὕτω τῷ ἐκκλησιάρχῃ προσήκει 1. τὸ ἐπιμελεῖσθαι τοῦ ναοῦ⁴, τῆς τούτου καθαρότητος καὶ λυχνοκαίας⁵ ὡς καὶ τῆς ἀναρτήσεως τῶν ἱερῶν εἰκόνων⁶. 2. Ὡς πρὸς τὰς ἱεράς ἀκολουθίας: Α' τὸ κρούειν τοὺς κώδωνας τοῦ ναοῦ⁷, Β' τὸ ὑποδεικνύειν τοῖς εἰς τὸν ναὸν εἰσιούσι τὴν προσήκουσαν αὐτοῖς θέσιν⁸, Γ' τὸ λέγειν τό: «δεῦτε προσκυνήσωμεν» μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ ἱερέως ἐκφώνησιν τοῦ «ἐλόγημένη ἡ βασιλεία τοῦ πατρὸς»⁹, Δ' τὸ ἐποπτεύειν τῆς ὑμνωδίας¹⁰, Ε' τὸ καθόλου μεριμνᾶν περὶ τῆς ἀκριβοῦς τηρήσεως τοῦ τῆς ἐκκλησίας τυπικοῦ πρὸς ἀποφυγὴν σφαλμάτων, παρατυπιῶν καὶ χασμωδιῶν¹¹, ΣΤ' τῇ Μ. Πέμπτῃ: α' τὸ ὑπουργεῖν τῷ ἀρχιερεῖ κατὰ τὴν ὑπ' αὐτοῦ γινομένην ἀπαμφίρασιν τῆς ἀγίας τραπέζης¹² καὶ β' τὸ εὐτρεπίζειν τὴν λεκάνην τοῦ νιπτῆρος... ταχθέντων δὲ ἀδελφῶν δώδεκα τῶν μελ-

¹ Σύνταγμα ἱερῶν κανόνων ἐκδ. Γ. Α. Ράλλη καὶ Μ. Ποτλῆ, 5, σ. 533. Ἐν Κερκύρα τὸ ἀξίωμα τοῦ ἐκκλησιάρχου κατελέγετο ἐν τῇ πρώτῃ πεντάδι τῇ τάξει τρίτον, μετὰ τὸ τοῦ σακελλαρίου καὶ τοῦ σκευοφύλακος, ἀλλὰ πρὸ τοῦ ἀξιωματοῦ τοῦ χαρτοφύλακος καὶ τοῦ τοῦ ἱερομνήμονος. Τοὺς ἀξιωματικούς τούτους τῆς ἱεράς πεντάδος εἶχε περὶ ἑαυτὸν ὁ Μέγας πρωταπαπᾶς. Ὅρα Σ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, Ἱστορίαν τῆς ἐκκλησίας τῆς Κερκύρας, σ. 12 καὶ 71.

² Οὕτω πρεσβύτεροι ὑπῆρξαν οἱ μνημονευθέντες ἐκκλησιάρχαι Γεώργιος ὁ Πανορμηνός, Συμεὼν ὁ Βαριώτης, ὁ τῆς ἐκκλησίας Καλλιπόλεως Κωνσταντῖνος, ὁ τῆς ἐκκλησίας Χίου Νικόλαος, ὁ ἐν σ. 201 τοῦ κώδικος τοῦ ιζ' αἰῶνος ἀριθ. 209 τῆς ἐν Ἀθήναις ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἐταιρείας μνημονευόμενος Νικόλαος.

³ Οὕτως ἐκκλησιάρχης τῆς μητροπόλεως Σερρών ἦν ὑπερμεσοῦντος τοῦ ιδ' αἰῶνος ὁ μνημονευθεὶς ἱερομόναχος Ζαχαρίας.

⁴ Οὕτω κατὰ τὴν ἀπὸ 1398 ὑποτύπωσιν τοῦ Π. Ματθαίου τοῦ Α' ἐν φύλ. 50α τοῦ ὑπ' ἀριθ. 55 βιενναίου ἐλληνικοῦ ἱστορικοῦ κώδικος.

⁵ Commentar. in Codini Curopalat. ἐκδ. Βόννης σ. 158, «nunditiem ubique splendere providet».

⁶ Αὐτ. «lumina disponit et accendit, sacras imagines profert vel recondit».

⁷ Ὅρα Κ. Μ. ΡΑΛΛΗ. Περὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν κωδόνων, § 3, σ. 18, σημ. 4 καὶ 5.

⁸ Commentar. in Codini Curopalat. cap. XII, ἐκδ. Βόννης, σ. 158.

⁹ Ἑρμηνεία τῆς θείας λειτουργίας τῶν προηγιασμένων ἐν Εὐχολογίῳ, ἐκδ. Γοάρου 161, κεφ. α' τοῦ τυπικοῦ τοῦ ἀγίου Σάββα.

¹⁰ Τριώδιον παρασκευὴ τῆς α' ἐβδομάδος ἔσπερ. τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς, τοὺς δὲ κανόνας τοῦ μνηαίου... ψάλλομεν ὅταν δόξῃ τῷ ἐκκλησιάρχῃ.

¹¹ Κ. ΑΝΤΩΝΙΑΔΟΥ, τυπικὸν ἐκκλησιαστικὸν κατὰ τὴν τάξιν τῆς τοῦ Χριστοῦ Μεγάλης Ἐκκλησίας ἐν τῇ εἰσαγωγῇ.

¹² Ὅρα τακτικὸν Καρπασέων καὶ Ἀμμοχώστου ἐν Ἐκκλησιαστικῷ Κήρυκι, 3, 1913, σ. 244.

λότων νιφθῆναι παρὰ τοῦ προεσιῶτος¹, Ζ' τὸ κατὰ τὴν ἐπισκοπικὴν χειροτονίαν εὐτρεπίζειν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ναοῦ τοὺς τρεῖς τῶν χειροτονησάντων ἀρχιερέων θρόνους², Η' τὸ μεριμνᾶν περὶ τοῦ γίγνεσθαι τὴν ἀπόλυσιν τῶν ἀποδείπνων ἐν ἀκμῇ τῆς ἡμέρας³, Θ' τὸ παρεῖναι κατὰ τὴν ὑπὸ τινος τῶν πρεσβυτέρων τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει πατριαρχικοῦ ναοῦ λῆψιν ἐκ τῶν πίθων τοῦ πρὸς χρῆσιν τῶν ναῶν ἀγίου μύρου⁴, 3. Ὡς πρὸς τὰ δικαστικά: Α' τὸ μετέχειν τοῦ ἐπισκοπικοῦ δικαστηρίου⁵, Β' τὸ παρίστασθαι αὐτόν, ἐπισκοπειανὸν ἅμα ὄντα, ὑπὸ τὴν ιδιότητα αὐτοῦ ταύτην ὡς κατήγορον πρὸ τοῦ πατριαρχικοῦ δικαστηρίου⁶.

V. Ἐπετρέπετο νὰ συνυπάρχη μετ' ἄλλου ἐκκλησιαστικοῦ ἀξιώματος, ὡς τοῦ τοῦ ἐπισκοπειανοῦ καὶ θυρωροῦ τοῦ πατριαρχικοῦ κελλίου⁷.

VI. Ἐχει, χρείας ὑπαρχούσης, ἴδιον ὑπουργὸν καὶ δῆ, τὸν παρεκκλησιάρχην ὑπουργοῦντα αὐτῷ⁸.

VII. Ἀπαντᾷ ἀπὸ τοῦ ἰδ' αἰῶνος μετὰ τοῦ τίτλου μέγας καὶ δῆ, οὐ μόνον ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλαις ἐκκλησίαις⁹.

¹ Ἀκολουθίαν τοῦ Θείου καὶ ἱεροῦ νιπτῆρος ἐν Εὐχολογίῳ ἔκδ. Γοάρου καὶ ἐν τακτικῷ Καρπασέων καὶ Ἀμμοχώστου ἐν Ἐκκλησιαστικῷ Κήρυκι, 5, σ. 78. Περὶ τῆς ὑπὸ τοῦ πρωτοπαπᾶ Κερκύρας Ἀναστασίου Αὐλωνίτου 1693-1715 ἐπιβολῆς τῆς ποινῆς πρῶτον μὲν τῆς ἀργίας, εἶτα δὲ τῆς ἐκπτώσεως τοῦ ἀξιώματος τοῖς εἰς τὴν τελετὴν τοῦ ἱεροῦ νιπτῆρος μὴ προσελθούσιν ἱερεῦσι τῆς ἱερᾶς πεντάδος Γεωργίῳ Βούλαρῃ τῷ ἐκκλησιάρχῃ καὶ Παναγιώτῃ Βούλαρῃ τῷ ἀρχιμανδρίτῃ, ὕρα ΣΠ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, ἱστορίαν ἐκκλησίας Κερκύρας, σ. 105-106.

² Ὅρα τάξιν γινομένην ἐπὶ χειροτονία ἐπισκόπων ἐν Κύπρῳ ἐν Ἐκκλησιαστικῷ Κήρυκι, 1, σ. 484.

³ Τριψῆδιον δευτέρα ἑσπέρ. τῆς α' ἑβδομάδος τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς.

⁴ Ὅρα ἀκολουθίαν τῆς τοῦ ἀγίου μύρου κατασκευῆς καὶ εὐλογίας ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1912, σ. 18.

⁵ Ὅτι οὗτος ὁ ἐκκλησιάρχης τῆς μητροπόλεως Σερρών Ζαχαρίας ὑπερμεσοῦντος τοῦ ἰδ' αἰῶνος μετέσχε τοῦ δικαστηρίου τοῦ Μητροπολίτου Σερρών Σάββα τοῦ ἐκδικάσαντος τὴν εἰς τὸ ἐν τῷ χωρίῳ Τζίντιν μετόχιον ἀφορῶσαν ἔριδα τῶν Ἐσφιγμενιτῶν καὶ Κασταμονιτῶν. Actes d'Esphigmenou, 37-40.

⁶ Ὅτως ὁ ἐκκλησιάρχης Γεώργιος ὁ Πανορμηνὸς παραστάς πρὸ τοῦ πατριαρχικοῦ δικαστηρίου κατηγόρησε (λιβέλλους κατηγορίας δέδωκε) κατὰ τοῦ πρωτοπαπᾶ τῶν Βλαχερνῶν Κωνσταντίνου τοῦ Καβάσιλα, ἔπραξε δὲ τοῦτο, ὡς εἶπε, διότι εὐεργετηθεὶς διὰ τοῦ ἀξιώματος τοῦ ἐπισκοπειανοῦ ὤφειλε νὰ καταγγείλῃ πανθ' ὅσα ἤθελεν ἀκούσει κατὰ ἱερωμένου. A. P., 2, σ. 51-52.

⁷ Τοῖς ἀξιώμασι τούτοις ἦν τετιμημένος λ. χ. Γεώργιος ὁ Πανορμηνός, οὗ μνημία γίνεταί ἐν τῇ ἀπὸ 24 Αὐγούστου 1383 συνοδικῇ ἀποφάσει, δι' ἧς κατεδικάσθη ὁ πρωτοπαπᾶς Κωνσταντίνος ὁ Καβάσιλας. A. P., 2, σ. 51-52.

⁸ Du Cange ἐν λέξει ἐκκλησιάρχης: «ἐκεῖνος μὲν δομέστικος καὶ οὐ παρεκκλησιάρχης», Θεοφυλάκτου ἱεροδικαίου λόγος α' ἔκδ. Ἐνετίας, σ. 1618 «καὶ ἔγινε νεωκόρος τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἀγίου, αὐτὸν ὅπου λέγομεν ἡμεῖς παρεκκλησιάρχην ἤγονν νὰ φιλοκαλῇ τὸν ναὸν νὰ ἀνάπτη τὰς κωνδύλας καὶ τὰ κηρία καὶ πᾶσαν ἄλλην εὐπρέπειαν τῆς ἐκκλησίας νὰ κάμῃ».

⁹ Ὅτως ἐν τῷ τῆς μητροπόλεως Σερρών κώδικι ἀριθ. 1 σ. 26 καὶ 151 ἀπαντᾷ τὸ ἀξίωμα τοῦ

VIII. Μ. ἐκκλησιάρχαι τοῦ πατριαρχικοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου: 1. Καθίστανται καὶ διάκονοι¹ καὶ μοναχοί². 2. Ἐπιτρέπεται νὰ ὄσι τετιμημένοι καὶ δι' ἄλλου ἀξιώματος, Α' ἐκκλησιαστικοῦ ὡς α' τοῦ τοῦ δικαιοφύλακος³ ἢ β' τοῦ τοῦ ἐξάρχου⁴ ἢ Β' μοναστηριακοῦ ὡς τοῦ τοῦ *τυπικάρη*⁵. 3. Ἐχουσι τὴν στάσιν καὶ ἔδραν τὴν ἀνήκουσαν τῷ ὀφφικίῳ τούτῳ. Τούτου γίγνεται ἔστιν ὅτε ρητὴ μνεία ἐν τῷ γράμματι, δι' οὗ δίδεται τὸ ὀφφικιον τοῦτο⁶. 4. Κατέχεται ὑπὸ τοῦ δι' αὐτοῦ τετιμημένου— ἂν μὴ οὗτος προὔβιβάσθη εἰς ἀνώτερον ἀξίωμα ἢ ἂν μὴ διὰ ποινὴν ἀπέβαλε τοῦτο—κατὰ πάντα τὸν βίον⁷. 5. Καθίσταται διὰ πατριαρχικοῦ *εὐεργετηρίου γραμματος* γνωριζομένου τῷ *ϝ* ἀπονέμεται τοῦτο⁸, *ϝ* ἔστιν ὅτε πέμπεται ἅμα καὶ δῶρον τι⁹.

ἐκκλησιάρχου μετὰ τῆς προσθήκης *μέγας καὶ ἁγιος*. Π. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ, αἱ Σέρραι ἐν *Byzantinische Zeitschrift*, 3, σ. 281. Ὡς πρὸς τὸν Μ. ἐκκλησιάρχην ὅρα τὰς ἀπὸ ὑπερμεσοῦντος τοῦ ἐ' αἰῶνος ἐπιστολάς τοῦ Μητροπολίτου Μηδείας Θεοφάνους ἐν *Νέφ* *Ἑλληνομνήμονι*, 10, 1913, σ. 264-267.

¹ Οὕτω τῷ 1863 κατεστάθη ὑπὸ τοῦ Π. Σωφρονίου τοῦ Γ' εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ *πορτάρη* τῆς Μ. ἐκκλησίας μετονομασθὲν τότε εἰς ἀξίωμα τοῦ Μ. ἐκκλησιάρχου ὁ διάκονος Γερμανὸς Καβακόπουλος ὁ μετέπειτα καὶ *δὴ*, τῷ 1913 αἰρεθεὶς Π. Γερμανὸς ὁ Ε'. Ὅρα τὸ ἐκ τῆς *Ἐκκλησιαστικῆς Ἀληθείας* ἄρθρον, ἐν Πανταίῳ 13, 1921, σ. 85. Μ. ἐκκλησιάρχης κατεστάθη τῷ 1914 ὁ ἀρχιδιάκονος τῆς μητροπόλεως Μυτιλήνης Κύριλλος Ἀφεντουλίδης, αὐτόθ. 138.

² Οὕτως ὁ Π. Ἰωακείμ ὁ Γ' κατέστησε Μ. ἐκκλησιάρχην τοῦ Πατριαρχικοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου Ἀγάθωνα τὸν μοναχὸν τῆς ἐν ἀγίῳ ὄρει μονῆς τοῦ Παντοκράτορος. Ὅρα τὸ ἀπὸ Μαΐου 1902 ἀριθ. 2304 γράμμα τοῦ εἰρημένου Π. ἐν *Actes du Pantocrator*, publiés par Louis Petit, σ. 67-69 καὶ ἐν *Ἐφημερίδι Κωνσταντινουπόλεως*, 26 Σεπτεμβρίου 1903, ἀριθ. 217, σ. 2.

³ Οὕτω μεσοῦντος τοῦ ἐ' αἰῶνος Σύλβεστρος ὁ Συρόπουλος ἦν ἅμα καὶ Μ. ἐκκλησιάρχης καὶ δικαιοφύλαξ. Ὅρα ἐν *Νέφ* *Ἑλληνομνήμονι*, 13, σ. 245.

⁴ Οὕτω ὁ Μ. ἐκκλησιάρχης τῆς Μ. ἐκκλησίας Κριτίας κατὰ τὸν ιη' αἰῶνα ἦν ἅμα καθολικὸς ἑξαρχος τῆς πατριαρχικῆς ἑξαρχίας Κερασσοῦντος (Ε.Ε.Κ. 250-251), κατέστησε δ' ἐπίτροπον ἐν τῇ ἑξαρχίᾳ ταύτῃ τὸν ἐκεῖ διατρέβοντα Μητροπολίτην Πισιδίας Κοσμᾶν, δούε αὐτῷ τὴν ἐπιστασίαν τῆς εἰρημένης ἑξαρχίας. Ὅρα τὸ ἀπὸ 1734 πρὸς τοὺς ἐν Κερασσοῦντι γράμμα τοῦ Π. Σεραφεῖμ ἐν Ε.Ε.Κ. σ. 252.

⁵ Οὕτω ὁ ὑπὸ τοῦ Π. Ἰωακείμ τοῦ Γ' κατὰ Μαΐον τοῦ 1902 τιμηθεὶς τῷ ὀφφικίῳ τοῦ Μ. ἐκκλησιάρχου τοῦ πατριαρχικοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου μοναχὸς τῆς ἐν ἀγίῳ ὄρει μονῆς τοῦ Παντοκράτορος Ἀγάθων ἦν ἅμα *τυπικάρης* ταύτης. Ὅρα *Actes du Pantocrator* σ. 67-69.

⁶ Ὅρα λ. χ. τὸ ἀπὸ Μαΐου 1902 εὐεργετήριον γράμμα τοῦ Π. Ἰωακείμ τοῦ Γ', δι' οὗ ἀπενεμήθη τὸ ὀφφικιον τοῦ Μ. ἐκκλησιάρχου τοῦ Πατριαρχικοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου τῷ μοναχῷ τῆς ἐν ἀγίῳ ὄρει μονῆς τοῦ Παντοκράτορος Ἀγάθωνι, ἐν *Actes du Pantocrator*, σ. 68.

⁷ Οὕτως ὁ κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1864 κατασταθεὶς Μ. ἐκκλησιάρχης Καλλίνικος διετέλεσεν ἔχων τὸ ἀξίωμα τοῦτο ἐπὶ πενήκοντα ὄλα ἔτη, *Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια*, 34, 1914, σ. 139.

⁸ Ὅρα τὸ ἀπὸ 3 Μαΐου 1902 γράμμα τοῦ Π. Ἰωακείμ τοῦ Γ' πρὸς τὸν μοναχὸν Ἀγάθωνα ἐν *Actes du Pantocrator*, σ. 68-69.

⁹ Οὕτως ὁ Π. Ἰωακείμ ὁ Γ' σὺν τῷ ἀπὸ 3 Μαΐου 1902 εὐεργετηρίῳ γράμματι δι' οὗ ἐγνώρισε τῷ μοναχῷ τῆς ἐν ἀγίῳ ὄρει μονῆς τοῦ Παντοκράτορος τὴν ἀπονομὴν τοῦ ὀφφικίου τοῦ Μ. ἐκκλησιάρχου τοῦ πατριαρχικοῦ οἰκουμενικοῦ θρόνου ἐπεμψεν αὐτῷ ἅμα καὶ *ἐπικαλυμμαχίον*, *Actes du Pantocrator*, σ. 69.

ΙΧ. Οἱ Μεγάλοι ἐκκλησιάρχαι ὑπογράφουσι μετ' ἄλλων ἐκκλησιαστικῶν ἀξιωματικῶν 1. συνοδικοὺς τόμους καὶ συνοδικὰ καθόλου γράμματα¹. 2. Ὡς μάρτυρες ὁμολογίας τῆς πατριαρχικῆς αὐλῆς². ἢ 3. ἐξοφλητικὰ γράμματα³.

Χ. Ὑπογράφουσι δ' ἐν τοῖς συνοδικοῖς καὶ ἄλλοις ἐκκλησιαστικοῖς γράμμασιν ὅτε μὲν πρῶτοι τῶν ἄλλων ἀξιωματικῶν⁴, ὅτε δὲ δεῦτεροι καὶ δῆ, μετὰ τὸν Μέγ. οἰκονόμον καὶ πρὸ τοῦ Μεγάλ. Λογοθέτου⁵ ἢ τρίτοι ἢ τέταρτοι⁶ ἢ πέμπτοι⁷ ἢ ἕκτοι⁸.

¹ Ὅρα τὸ ἀπὸ Ἰουλίου 1570 συνοδικὸν γράμμα ἐν Α. Δ. 5, σ. 177, τὸ ἀπὸ Ὀκτωβρίου 1579 γράμμα ἐπὶ τοῦ Π. Ἱερεμίου τοῦ Β', ΓΕΔΒΩΝ, Χρονικὰ πατριαρχικοῦ ναοῦ, σ. 142, τὸ ἀπὸ Ἰουλίου 1575 συνοδικὸν περὶ τῶν προνομίων τοῦ Σινᾶ γράμμα τῶν Πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως Ἱερεμίου τοῦ Β', Ἀντιοχείας Ἰωακείμ καὶ Ἱεροσολύμων Γερμανοῦ (Κ. Δ. 2, 245, Κ. Δ. Π. Θ. Ι., σ. 90 καὶ Π. Ε. ΙΙ 337), τὸν ἀπὸ Μαΐου 1647 καταργητικὸν τῶν ζητειῶν τοῦ κλήρου συνοδικὸν τόμον τοῦ Π. Παρθενίου τοῦ Α', ἐν ᾧ ἀπαντᾷ ἡ ὑπογραφή τοῦ Μ. ἐκκλησιάρχου Μιχαήλ (Π. Ε. ΙΙΙ 292), τὸ ἀπὸ Ἰουλίου 1668 κατὰ τῶν νεωτερισμῶν τοῦ Σιναίου Ἀνανίου συνοδικὸν γράμμα τοῦ Π. Μεθοδίου τοῦ Γ' ἐν ᾧ ἀπαντᾷ ἡ ὑπογραφή τοῦ Μ. ἐκκλησιάρχου Νικολάου (Π. Ε. 2, σ. 373 καὶ Κ. Δ. Π. Θ. Ι. σ. 40), τὸ ἀπὸ Ἰανουαρίου 1691 περὶ δευτέρας καθαιρέσεως τοῦ Σιναίου Ἀνανίου καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ συνοδικὸν γράμμα τῶν πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως Καλλινίκου τοῦ Β' καὶ Ἱεροσολύμων Δοσιθέου, ἐν ᾧ ἀπαντᾷ ἡ ὑπογραφή τοῦ Μ. ἐκκλησιάρχου Ράλλη Καρυοφύλη (Κ. Δ. Π. Θ. Ι. σ. 106 καὶ Π. Ε., 2, σ. 442)

² Οὔτως ὁ Μ. ἐκκλησιάρχης Νικόλαος ὁ Κριτίας συνυπέγραψεν ὡς μάρτυς καὶ τὰς ὑπὸ τοῦ Π. Νεοφύτου τοῦ ΣΤ' ἐπιβεβαιωθείσας ἀπὸ 9 Νοεμβρίου 1734 εἰς τὸν ἐν Γαλατᾶ ναὸν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῶν Χίων ἀφορώσας ὁμολογίας τῆς πατριαρχικῆς αὐλῆς (ΓΕΩΡΓΙΑΔΟΥ, ναὸς ἁγίου Ἰωάννου, σ. 53 καὶ 63), τὴν ἀπὸ 15 Ἰουλίου 1754 εἰς τὴν ἐπαρχίαν Καστορίας ἀφορῶσαν ὁμολογίαν τῆς πατριαρχικῆς αὐλῆς τὴν ἐπιβεβαιωθείσαν ὑπὸ τοῦ Π. Κυρίλλου τοῦ Ε' (Π. Ε., 3, σ. 883), τὴν ἀπὸ 19 Δεκεμβρίου 1764 εἰς τὴν κοινότητα Μετσόβου ἀφορῶσαν ὁμολογίαν τῆς πατριαρχικῆς αὐλῆς τὴν ἐπιβεβαιωθείσαν ὑπὸ τοῦ Π. Σαμουήλ τοῦ Χαντζερῆ Ε. Ε. Κ. σ. 38.

³ Οὔτω τὸ ἀπὸ 6 Αὐγούστου 1766 ἐξοφλητικὸν γράμμα τοῦ πρωτοψάλτου Γιαννάκη, πρῶην καπικεχαγιά τοῦ πρῶην Ἀντιοχείας Σουλβέστρου τὸ ἐπιβεβαιωθὲν ὑπὸ τοῦ Π. Σαμουήλ τοῦ Χαντζερῆ ὑπέγραψεν ὡς μάρτυς καὶ ὁ Μ. ἐκκλησιάρχης Νικόλαος ὁ Κριτίας (Π. Ε., 2, σ. 209).

⁴ Οὔτως ἐν τῇ ἀπὸ 9 Νοεμβρίου 1734 ὁμολογίᾳ τῆς πατριαρχικῆς αὐλῆς ἐπιβεβαιώσεται τοῦ Π. Νεοφύτου τοῦ ΣΤ' ἀπαντᾷ ἡ ὑπογραφή τοῦ Μ. ἐκκλησιάρχου Κριτία ὡς μάρτυρος πρώτη καὶ δῆ, πρὸ τῆς τοῦ Μ. πριμικηρίου καὶ τῶν ἄλλων ὑπογραψάντων ἀξιωματικῶν. Ὅρα ΓΕΩΡΓΙΑΔΟΥ, ναὸς ἁγίου Ἰωάννου τῶν Χίων σ. 53 καὶ 63, ἐν τῇ ἀπὸ 6 Αὐγούστου 1766 ἐξοφλητικῇ γράμματι τοῦ πρωτοψάλτου Γιαννάκη πρῶην καπικεχαγιά τοῦ πρῶην Ἀντιοχείας Σουλβέστρου ἐπιβεβαιωθέντι ὑπὸ τοῦ Π. Σαμουήλ τοῦ Χαντζερῆ ἀπαντᾷ μετὰ τὰς τῶν ἀρχιερέων ὑπογραφὰς ἐκ τῶν συνυπογραψάντων ὡς μαρτύρων ἀξιωματικῶν ἢ τοῦ Μ. ἐκκλησιάρχου Κριτία ὑπογραφῆ, ἧ ἔπονται ἢ τοῦ πρωταποστολαρίου καὶ ἄλλων ἀξιωματικῶν. Ὅρα Π. Ε., 2, σ. 209.

⁵ Ὅρα λ. χ. τὸ ἀπὸ Ἰουλίου 1570 ἐπικυρωτικὸν προνόμιον τοῦ Μητροπολίτου Μονεμβασίας πατριαρχικὸν συνοδικὸν γράμμα τοῦ Π. Ἱερεμίου τοῦ Β' ἐν Α. Δ., 5, σ. 177.

⁶ Οὔτως ἐν τῇ ἀπὸ Ἰανουαρίου 1691 περὶ δευτέρας καθαιρέσεως τοῦ Σιναίου Ἀνανίου καὶ τῶν μετ' αὐτοῦ συνοδικῇ γράμματι τοῦ Π. Κωνσταντινουπόλεως Καλλινίκου τοῦ Β' καὶ Ἱεροσολύμων Δοσιθέου ἀπαντᾷ ἡ ὑπογραφή τοῦ Μ. ἐκκλησιάρχου Ράλλη Καρυοφύλη ἐν ταῖς ὑπογραφαῖς τῶν ἀξιωματικῶν

τετάρτη μετὰ τὰς ὑπογραφὰς τοῦ Μ. λογοθέτου, τοῦ Μ. Χαρτοφύλακος, τοῦ Μ. ρήτορος καὶ πρὸ τῶν ὑπογραφῶν τοῦ πρωτεκδίκου καὶ τῶν ἄλλων ὑπογραψάντων τὸ γράμμα ἀξιωματικῶν. "Ὁρα Π.Ε., 2, σ. 442.

⁷ Οὕτως εἰς τὸ ἀπὸ Ἰουλίου 1575 περὶ τοῦ προνομίου τοῦ Σινᾶ συνοδικὸν γράμμα τοῦ Π. Ἱερεμίου τοῦ Β' τὸ ὑπογραφὲν καὶ ὑπὸ τῶν Πατριαρχῶν Ἀντιοχείας Ἰωακείμ καὶ Ἱεροσολύμων Γερμανοῦ καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Κύπρου Τιμοθέου καὶ ἄλλων ἀρχιερέων, ἀπαντᾷ μετὰ τὰς ὑπογραφὰς τῶν ἀρχιερέων ἢ ὑπογραφή τοῦ Μ. ἐκκλησιάρχου πέμπτη μετὰ τὰς ὑπογραφὰς τοῦ Μ. Οἰκονόμου, τοῦ Μ. λογοθέτου, τοῦ Μ. σακελλαρίου, τοῦ Μ. σκευοφύλακος καὶ τοῦ Μ. χαρτοφύλακος, καὶ πρὸ τῆς τοῦ Μ. πρωτοσυγκέλλου καὶ τῶν ἄλλων ὑπογραψάντων ἀξιωματικῶν. "Ὁρα Π.Ε., 2, σ. 337 Α.Δ., 5, σ. 245 καὶ Κ. Δ. Π. Θ. Ι. σ. 90.

⁸ Οὕτως ἐν τῇ ἀπὸ Ἰουλίου 1668 κατὰ τῶν νεωτερισμῶν τοῦ Συναίου Ἀνανίου συνοδικῷ γράμματι τοῦ Π. Μεθοδίου τοῦ Γ' ἀπαντᾷ μετὰ τὰς ὑπογραφὰς τῶν ἀρχιερέων ἢ ὑπογραφή τοῦ Μ. ἐκκλησιάρχου Νικολάου ἐν ταῖς τῶν ἀξιωματικῶν ὑπογραφαῖς ἕκτη καὶ δῆ, μετὰ τὰς τοῦ Μ. λογοθέτου, τοῦ Μ. χαρτοφύλακος, τοῦ πρωτεκδίκου καὶ τοῦ Μ. ρήτορος καὶ πρὸ τῆς ὑπογραφῆς τοῦ δικαιοφύλακος καὶ τῶν ἄλλων ἀξιωματικῶν τῶν ὑπογραψάντων. Π. Ε., 3, σ. 373 καὶ Κ. Δ. Π. Θ. Ι. σ. 401, ἐν τῇ ἀπὸ Μαΐου 1641 καταργητικῇ τῶν ζητειῶν τοῦ κλήρου τόμῳ τοῦ Π. Παρθενίου τοῦ Α' μετὰ τὰς ὑπογραφὰς τῶν ἀρχιερέων ἀπαντᾷ ἐν ταῖς ὑπογραφαῖς τῶν ἀξιωματικῶν ἢ τοῦ Μ. ἐκκλησιάρχου Μιχαὴλ ἕκτη μετὰ τὰς ὑπογραφὰς τοῦ Μ. λογοθέτου, τοῦ Μ. οἰκονόμου, τοῦ Μ. σακελλαρίου, τοῦ Μ. σκευοφύλακος καὶ τοῦ Μ. ρήτορος, πρὸ δὲ τῆς τοῦ Μ. πρωτεκδίκου Π. Ε., 3, σ. 292.

ΜΕΤΡΟΛΟΓΙΑ. — Contribution à la recherche des dimensions des clepsydres des tribunaux chez les Grecs*, par C. Maltézos.

Nos connaissances sur les dimensions des clepsydres des tribunaux chez les Grecs sont très limitées. Par dimensions de la clepsydre nous comprenons: la forme et les dimensions du vase, le nombre, l'espèce et les dimensions des ouvertures d'écoulement (trous ou tubulures).

Pour leur forme, j'ai déjà montré, que pendant les premiers temps de leur introduction, d'abord à Athènes, c'étaient des amphores construites suivant le principe des clepsydres-pipettes, mais avec certaines particularités de construction leur permettant de s'adapter à cet usage spécial. Plus tard leur forme se simplifie, et vers la fin du IVe siècle av. J. C. devient, d'après nous, celle d'un simple vase cylindrique; elle était posée sur un trépied par une anse ou par des oreillettes, afin d'être visible de toute l'assemblée.

Dans mon étude «*Ἡ δικαστικὴ κλεψύδρα καὶ ἡ διαμετρομημένη ἡμέρα*» (Ἐφ. Ἀρχ. 1920), j'ai discuté la question si le fond de la clepsydre des tribunaux portait un ou plusieurs trous ou tubulures, et j'avais conclu qu'il

* Κ. ΜΑΛΤΕΖΟΣ. — Συμβολὴ εἰς τὴν ἔρευναν τῶν διαστάσεων τῶν δικαστικῶν κλεψυδρῶν παρὰ τοῖς Ἑλλήσιν.